

Jochen Oltmer

Migration: Geschichte und Zukunft der Gegenwart

Darmstadt: Konrad Theiss Verlag (WBG),
2017, 288 str.

DOI: <https://doi.org/10.11567/met.33.1.4>

Izvanredni profesor novije povijesti na Sveučilištu Osnabrück i član predsjedništva Instituta za istraživanje migracija i interkulturalne studije (*Institut für Migrationsforschung und Interkulturelle Studien*) pri istom sveučilištu Jochen Oltmer u svojim se istraživanjima bavi poviješću migracija i migracijskom politikom od 18. stoljeća do suvremenosti. Utemeljitelj je tog instituta Klaus J. Bade, profesor emeritus i istaknuti stručnjak za istraživanje migracija, stanovništva, azila, migracijskih politika, pitanja integracije i manjina. S J. Oltmerom i nekolicinom drugih stručnjaka urednik je zapaženoga referentnog djela o migracijama *Enzyklopädie Migration in Europa: Vom 17. Jahrhundert bis zur Gegenwart*, koje je doživjelo nekoliko izdanja. Jochen Oltmer objavio je brojne radove iz toga istraživačkog područja, a knjiga *Migration: Geschichte und Zukunft der Gegenwart* koju je objavio Konrad Theiss Verlag 2017. nadopunjena je i proširena verzija drugog izdanja knjige *Globale Migration: Geschichte und Gegenwart* iz 2016. (München: C. H. Beck).

U knjizi *Migration: Geschichte und Zukunft der Gegenwart*, koja je podijeljena u devet poglavlja, autor se fokusira na njemačku, europsku i globalnu migracijsku situaciju te na demografske, gospodarske, političke, društvene i okolišne promjene koje nastaju kao posljedica prostorne pokretljivosti ljudi. Oltmer promatra migracije

kao fenomen koji je oduvijek prisutan u ljudskoj povijesti i koji ju je obilježio. Osvrće se na rasprave o migracijskim prilikama krajem 20. i početkom 21. stoljeća, kako u svijetu tako i u Europi, i upozorava na sve veću važnost koja se danas pridaje tom pitanju. Osobitu pozornost, i stručne i šire javnosti, privukla je migracijska kriza 2015., a posebice izbjegličko pitanje te njegove društvene, sigurnosne, političke i kulturne posljedice za Njemačku, ali i za Europsku uniju u cjelini.

Autorovo je stajalište da se sadašnjost i budućnost Europe i svijeta mogu opisati kroz promjene migracijskih odnosa i stoga svoje istraživanje migracija temelji na povijesnom pristupu. Naglašava da je u ranim devedesetim godinama 20. stoljeća počeo pojačan interes povijesne znanosti za istraživanje migracija. Pritom ističe da su seobe oduvijek mijenjale svijet te da je »kretanje u prostoru od početka čovječanstva bilo središnji element prilagodbe na okolišne uvjete i društvene promjene – istovremeno mijenjajući okoliš i društvo« (str. 8). Pozivajući se na Klaus J. Badea, autor ističe kako bez kretanja u prostoru ljudska vrsta ne bi mogla opstati desecima tisuća godina te izražava suglasnost s Badeovom tvrdnjom da *homo sapiens* postoji otkad postoji *homo migrans*.

Uvodni dio sadržava zanimljive i korisne podatke o latinskom podrijetlu pojma »migracija« te o njegovu preuzimanju, primjeni i značenju u njemačkom jeziku. Raspravu o pojmovima kojim se označivalo kretanje u prostoru autor uvodno nadopunjuje pristupima i područjima povijesnog istraživanja migracija. Iako je u istraživanju migracija iz povijesne perspektive dominiralo razdoblje 19. i 20. sto-

ljeća, ističe noviju tendenciju proučavanja i prethodnih razdoblja – od ranoga novog vijeka preko srednjeg vijeka do antike – kako bi se dobila sveobuhvatna povijesna slika migracijskog fenomena. Za istraživanje tih povijesnih procesa i struktura mogu se upotrijebiti različiti izvori (statistički podaci, dokumenti različitih institucija, ego-dokumenti, vizualni materijali i dr.) i primijeniti različite metode (hermeneutička, kvantitativna, analiza sadržaja i dr.).

Predmet povijesnog bavljenja migracijama jesu migracijski procesi, bilo da im je cilj trajno naseljavanje, bilo da je riječ o sezonskim ili cirkularnim kretanjima, dok se u novije vrijeme pozornost usmjeruje na razvoj migracijskih sustava pod kojima se podrazumijevaju dugotrajne i stabilne migracijske veze između zemlje podrijetla i zemlje primitka. Povijesno istraživanje migracija, smatra Oltmer, može zahvatiti cjelokupnu migracijsku situaciju u nekom prostoru i pritom rasvijetliti uzajamno djelovanje različitih migracijskih oblika u specifičnim društvenim, ekonomskim, političkim i demografskim konstelacijama.

Široka je lepeza istraživačkih pitanja i područja kojima se bavi povijesno istraživanje migracija: od rasvjetljavanja uzroka migracija i obrazaca prostornoga kretanja preko opisivanja iskustava i životnih uvjeta migranata u zemlji primitka do istraživanja identiteta migranata i njihove integracije, uključujući utjecaj države na navedene procese te njihov utjecaj na obitelji migranata i zemlju njihova podrijetla.

Kao što sam autor kaže, cilj knjige jest pokazati povijesne promjene u dugom trajanju, temeljne uvjete migracija, njihove pojavne oblike i po-

sljedice. Pritom izražava nadu da bi njegova analiza mogla pridonijeti ne samo sagledavanju aktualne migracijske situacije nego i razvijanju strategija za pristup tom problemu u budućnosti.

U drugom poglavlju Oltmer raščlanjuje migracije kao globalni fenomen i istražuje njihove uzroke, motive i mreže koje se njima stvaraju, oblike u kojima se javljaju te načine na koje ih reguliraju različite državne, nadnacionalne i međunarodne institucije.

U sljedećim poglavljima autor prikazuje obrasce njemačkih, europskih i svjetskih migracija od ranoga novog vijeka i otkrića »Novoga svijeta« do situacije s migracijskim valom prema Europi 2015. Postupno i na konkretnim primjerima opisuje promjene migracijskih prilika svodeći ih na širok spektar gospodarskih, društvenih, političkih i kulturnih uzroka i uvjeta. Pritom veću pozornost usmjeruje na ona razdoblja i područja u kojima su migracije ubrzale društvene promjene, a to se dogodilo zato što migracije imaju potencijal za koncentraciju društvene interakcije koja pokreće transformaciju stanovništva, gospodarstva i društva. Migracije od 16. do 18. stoljeća utjecale su na velike promjene u stanovništvu obiju Amerika i Europe. Autor uspješno pokazuje kako je političko-teritorijalna ekspanzija Europe od kasnog 15. stoljeća korespondirala s odseljavanjem Europljana u druge dijelove svijeta. Opisujući dinamiku i učinke te ekspanzije, dovodi je u vezu s populacijskim stagnacijama i rastom u Europi. Najbolja su ilustracija tih procesa podaci o broju stanovnika na svijetu i udjelu pojedinih dijelova svijeta u ukupnoj populaciji na Zemlji. Ocrtavajući postupnu europsku kolonizaciju Novoga svijeta, izno-

si podatak da je od kraja 15. do kraja 18. stoljeća Europu napustilo između osam i devet milijuna ljudi – uglavnom pomorskih ili vojnih radnih migranata. Različite politike naseljavanja koje su europske kolonijalne sile provodile u svojim kolonijama u Južnoj i Sjevernoj Americi rezultirale su i različitim razvojem na sjeveru i jugu tih kontinenata. S tim u vezi nezaobilazno je pitanje posljedica koje su prisilno naseljavanje afričkih robova, robovski rad i trgovina robljem imali za Afriku, obje Amerike te za prostor Indijskog oceana.

Posebnu pozornost autor posvećuje iseljavanju iz njemačkoga govornog područja u prekomorske zemlje, ali i u istočne, jugoistočne i srednjoistočne dijelove Europe u 18. stoljeću, potkrepljujući svoju analizu brojnim statističkim podacima o broju iseljenih, njihovu socijalnom sastavu i regionalnom podrijetlu. Zanimljiv je podatak da se od osamdesetih godina 17. stoljeća do 1800. oko 516.000 ljudi iz njemačkoga govornog područja odselilo prema navedenim dijelovima Europe, a u prekomorskom iseljavanju prema Sjevernoj Americi u tom je razdoblju sudjelovalo oko 130.000 ljudi iz njemačkoga etničkog prostora. Razmatrajući odnos europskih migracija i njemačkoga govornog područja, Oltmer zaključuje da se može govoriti o političkom konceptu u čijoj je osnovi bila migracijska politika nadahnuta merkantilizmom. U tom kontekstu promatra i proces koji je u njemačkoj stručnoj terminologiji poznat kao *Peuplierung* (što bismo mogli prevesti kao »kolonizacija«). Riječ je o procesu (koji počinje već u 17. stoljeću) napučivanja slabo naseljenih istočnih dijelova njemačkoga etničkog prostora radno i porezno sposobnim podanicima (npr.

protjeranim protestantima iz Francuske i Austrije).

Četvrto se poglavlje bavi masovnim migracijama u »dugom 19. stoljeću«. Autor analizira europsku – osobito njemačku – preoceansku migraciju. Usredotočuje se na Sjedinjene Američke Države, koje krajem 19. stoljeća postaju najsnažnija industrijska i gospodarska sila svijeta s produktivnim agrarnim sektorom i razvijenom mrežom prometnica. O snazi transatlantske migracije svjedoči i podatak da se od 1815. do 1930. iz Europe iselilo oko 55 do 60 milijuna ljudi, od čega dvije trećine u Sjevernu Ameriku. U tom poglavlju Oltmer spretno prikazuje međuovisnost ekonomskih i demografskih čimbenika na jednoj i migracije na drugoj strani te identificira potisne i privlačne čimbenike te masovne seobe. Pritom ističe pravilnu isprekidanost razdoblja konjunktura razdobljima ekonomske stagnacije te utjecaj te dinamike na formiranje migracijskih i useljeničkih politika.

Sljedeće je poglavlje posvećeno radnim migracijama u Njemačkoj i Europi 19. stoljeća – procesu koji je tijesno povezan s procesima industrijalizacije i modernizacije poljoprivredne proizvodnje. Temeljne promjene demografskih pokazatelja (osobito čimbenica da se stanovništvo Europe u razdoblju od stotinjak godina povećalo dva i pol puta), porast broja velikih gradova, naglo povećanje udjela gradskog stanovništva u odnosu na seosko te promjena društvene strukture gradova – najvažniji su učinci ubrzane urbanizacije Staroga kontinenta, osobito njegovih zapadnih i središnjih dijelova. Izrazita prostorna mobilnost karakterizirala je proces urbanizacije, ali i modernizacije agrarnog sektora, dok je pojačana industrijalizacija ima-

la za posljedicu internacionalizaciju tržišta rada.

Kolonijalizam i izgradnju državnih struktura u ovisnim zemljama krajem 19. i početkom 20. stoljeća te posljedice koje je kolonijalna politika imala na kolonije i na matične zemlje autor obrađuje u zasebnom poglavlju. Pritom se fokusira na nove europske iseljeničke destinacije – poput Argentine i Sibira – te na migracije potaknute otkrićem novih unosnih resursa kao što su zlato i dijamanti u Africi. Na slikovit način opisuje i novi oblik globalnog sustava radne migracije koji je svoje korijene imao u britanskoj Indiji. Za ilustraciju toga novog ekonomskog trenda navodi čitav niz primjera, među kojima vrijedi izdvojiti onaj indijskih ugovornih radnika (*Coolies*) koji su radili na plantažama šećerne trske na Mauricijusu.

Naredna dva poglavlja posvećena su prisilnim migracijama koje su obilježile prvu polovinu 20. stoljeća. »Bi-jeg«, »progon« i »deportacija« izrazi su za kojima autor poseže radi objašnjenja najmasovnijih prisilnih migracija u 20. stoljeću. Sliku prve polovine 20. stoljeća, obilježene dvama svjetskim ratovima te velikom ekonomskom krizom u međuratnom razdoblju, autor promatra kroz prizmu migracija, uglavnom prisilnih, i neumljivih brojčanih pokazatelja. Utjecaj hladnoratovske politike na ograničenja prekograničnih kretanja u kombinaciji s rastućim tržištima poslijeratne Europe i potrebom za novom radnom snagom čimbenici su koji igraju ključnu ulogu u njegovoj analizi migracija u drugoj polovini 20. stoljeća.

U zadnjem se poglavlju autor bavi suvremenim migracijama krajem 20. i početkom 21. stoljeća. U Europi su se one nakon pada Berlinskog zida uglavnom odvijale u smjeru istok – zapad, a motivirane su ekonomskim razlozima. To je razdoblje obilježeno i valom izbjeglica početkom devedesetih s prostora bivše Jugoslavije. Osim recentnome izbjegličkom valu s Bliskog istoka i iz Afrike, kojim Oltmer završava svoj pregled svjetske povijesti kroz vizuru prostorne pokretljivosti, dužnu pozornost posvećuje i utjecaju klimatskih promjena i promjena u okolišu na globalne migracije. Analizirajući dinamiku suvremenih migracija, promatra ih u svjetlu rasta gradova, ali i velikog porasta stanovništva na globalnoj razini.

Zaključno možemo reći da knjiga Jochena Oltmera nudi dobar povijesni pregled migracija, osvjetljujući taj fenomen iz različitih perspektiva i potkrepljujući teorijske uvide raznovrsnim empirijskim podacima. Izoštavajući pogled prema onim migracijskim procesima koji su svojim razmjedom, ulogom i posljedicama ostavili najdublji trag u aktualnoj slici svijeta, autor uspijeva čitatelju pružiti uvid u čimbenike i silnice koji su oblikovali ljudsku povijest kao povijest migracija. Stoga se ova knjiga, osim stručnjacima različitih disciplina koji se bave migracijama, može preporučiti i široj publici, osobito onoj sklonoj da u prošlosti traži odgovore na pitanja koja su sastavni dio današnjih vijesti. Naravno, preduvjet je poznavanje nje-mačkog jezika.

Sanja Lazanin

*Institut za migracije i narodnosti,
Zagreb*